

Vai mana pļava ir dabiska?

VESTURĀ LĀMĀNĀ FOTO

Latvijas pļavās mīt apmēram viena ceturtā daļa no Eiropas griežu populācijas, tomēr pasaule šis putns ir apdraudēts. Arī tāpēc mūsu bioloģiski vērtīgo pļavu saglabāšana ir īpaši nozīmīga - daudzviet Eiropā tādu vairs vienkārši nav. Kur palikt griezei, kikutam un citiem pļavu putniem?

■ IVARS KABUCIS,
LDF eksperts, botāniks

Kas ir un kas nav bioloģiski vērtīgs zālajs?

Termins "bioloģiski vērtīgs zālajs" ieviests saistībā ar atbalsta maksājumiem lauksaimniecības zemju īpašniekiem un apsaimniekotājiem, lai galvenokārt pēc augāja pazīmēm nodalītu zālaju platības, kurām ir vislielākā nozīme dabas aizsardzībā. Tās visbiežāk nemeliorētas upju un ezeru palienes, upju ieļeju nogāzes un terases, stāvas pauģuru nogāzes, starppauģuru iepakas vai jebkuras citas platības, kurās sugu sastāvs veidojies galvenokārt dabisko procesu gaitā. Bioloģiski vērtīgs ir zālajs, kas veidojies, to ilgstoši vienveidīgi apsaimniekojot, t.i., regulāri plaujot vai ganot. Dabas daudzveidi bai vislabāk, ja šāda dabiskā pļava nekad nav tikusi uzarta un tajā nav sētas ne kultivētās graudzāles, piemēram, pļavas auzeņe, pļavas lapsaste, pļavas skarene, pļavas timotiņš, ne arī kultivētie tauriņzieži pļavas ābolīnš, bastarda ābolīnš, sējas lucerna, ja zālaji augstākas ražas vai lieļakas barības vērtības iegūšanai nav regulāri mēsloti. Saimnieciski intensīvi apsaimniekotās platības galvenais ir maksimālais ražas ieguve, tādēļ saimnieks tās īpaši aprūpē. Taču veiktie agrotehniskie pasākumi, īpaši mēslošana un ražīgo sugu piesēja, ievērojami samazina tur mītošo sugu skaitu, līdz ar to arī zālaja nozīmi dabas aizsardzībā. Ari ar zālaugiem aizaudzis tirums - atmata visbiežāk neatbilst bioloģiski vērtīga zālaja kritērijiem. Lai arī šādas platības bieži izmanto pļaušanai un gānīšanai, tajās vēl ilgi sastopamas tikai plāsi izplatītākās augu sugas, kas ātri ieviešas jeb-

kurā brīvā platībā, bet iepriekš veiktā regulārā aršana, kultūraugu audzēšana un to pavošošā cīņa ar nezālēm ir pamatīgi noplinīnājuši sēklu banku augsnē. Ja tuvumā nav labu pļavu, tad daudzām augu sugām nav no kurienes šādās atmatās iesēties un tajās vēl ilgi dominē tikai pienenes un kamolzāle.

Kāda ir bioloģiski vērtīga zālaja vērtība?

Ja sētā zālaja vērtību var izmērīt zaļbarības vai siena tonnās, ko pēc tam, aprēķinot iegūšanas izmaksas vai tirgus vērtību, viegli pārvērst latos, tad bioloģisko vērtību aprēķināt latos, eirās vai dolāros nav tik vienkārši. Var saskaitīt, cik sugas sastopamas visā pļavā vai, piemēram, tikai vienā tās kvadrātmētrā. Vēl precīzāka informācija par vērtību būs tad, ja saskaitīs, cik katras sugas īpatņu ir kādā platības vienībā vai visā pļavā. Tikai jāatceras, ka bez viegli ieraugāmajām augu un dzīvnieku sugām ir simtiem citu, kas slēpjās velēnā, augsnē, neapbrūnoti acīj nemānāmas mājo uz labi pamanāmiem un saskaitāmiem augiem un dzīvniekiem. Pat ja šīs pūles vainagotos panākumiem, absolūtie skaitļi ne vienmēr dos vēlamo priekšstatu par vietas bioloģisko daudzveidību. Sausā nabadzīgā pļava ar pāris desmitiem sugu no bioloģiskā viedokļa nebūt nebūs mazvērtīgākā par mēreni mitru zālāju ar vismaz pussimtu augu sugu. Te vērtēšanā var palīdzēt dažādi sugu daudzveidības indeksi vai citas vērtēšanas metodes. Ja milzu grūtības sagādā visu sugu atrašanu un īpatņu saskaitīšanu, tad vēl grūtāk pārrēkināt katra individu vai sugas kopumā vērtību naudā. Katra suga nesaraujamām saitēm saistīta ar daudzām citām,

kuras nereti nemaz vienas pašas nevar eksistēt un līdz ar to vērtējamas arī kā barības, attīstības un vairošanās lēdēs elements. Un kā pateikt, cik maksā šī papildus vērtība?

Bioloģiski vērtīga zālaja tiešā ekonomiskā vērtība vienmēr būs mazāka, salīdzinot ar kultivēto zālāju. Mazāka būs ražība no platības vienības, mazāka arī barības vērtība. Taču šādam zālājam ir milzu papildu vērtība - tur augošās un dzīvojošās sugas. Ainaiskā un kultūrvēsturiskā vērtība liecina par zemes izmantošanas sistēmu konkrētājā vietā un reizē priece acis ar tikai šai vietai piemītošu skaidrumu.

Kā atpazīt?

Ja saimnieks pats labi pārzina un atceras zālāja apsaimniekošanas vēsturi, viņam nav jābūt augu paziņējam, lai pateiktu, kura pļava ir ar lielāku bioloģisko vērtību. Botānikām zālāja bioloģisko vērtību priekšā pateiks tur augošie augi. Pļavas, kas veidojušās bez tiruma starpstadījās, mežu izcērtot vai tam izretinoties gānīšanas vai pļaušanas rezultātā, parasti ir ar vislielāko bioloģisko vērtību. Pļavām raksturīgās sugas šajās vietas saglabājušās no agrākā augāja vai pakāpeniski ieviesušās pašas. Šādos zālājos aug daudz dažādu sugu, no kurām daļa nekad vai ļoti reti ir sastopamas agrākajos tirumos vai ielabotos zālājos. Un tieši šīs sugas zinātajam kalpo par zīmēm - indikatoriem pļavas novērtēšanai. Starp šādiem augiem ir gan krāšņiem ziediem ziešošā Eiropas saulpurene, gan labi pamanāmās bezdeligātīnas un gailībksites, gan grūtāk ieraugāmās graudzāles zilganā seslērija un zilganā molīnija.

Īsti labā zālājā šādu sugu nav mazums. Grūtāk ir tad, ja zālājā var ieraudzīt tikai dažus kādas indikatorsugas eksemplārus. Tad talkā jāņem zināšanas par zālāja telpisko struktūru: cik un kādi tajā ir augāja stāvi un vai katrā no tiem augi izvietojusies vienmērīgi. Jāpaskatās, vai ir izveidojusies pļavai raksturīgā blīvā velēna. Ir virkne sugu, kas zinātājam uzreiz pasaka, ka zālāja vērtība dabas aizsardzībā ir mazāka un par tāda apsaimniekošanu nevarēs saņemt atbalstu, taču arī šīs sugas ir ļoti skaistas, labi pamanāmās, daudziem pāzīstamas, piemēram, cūkprieses, pīpenes un dzelzēnas ilzītes. Tās var būt arī plaši izmantotie ārstniecības augi asinszāles un pelašķi. Vecākas atmatas izdalījo krāšni ziedošie tauriņzieži pļavas dedestiņa un vanagu vīķis, kas, saaugot blīvās grupās, ziedēšanas laikā veido dzelzēšanas un violetus krāsu laukumus. Šīs sugas saņemt arī bioloģiski vērtīgās pļavās, tikai tad bez tām ir vēl daudz citu un šeit pie minētās nav sastopamas lielā skaitā. Tās ir sugas, kas labāk pielāgojas cilvēka vairāk izmaiņai videi, izmanto cilvēka darbības radītus tukšumus augāja un tāpēc liecina par vairāk vai mazāk nesenu citādāku izmantošanu pašreizējā zālāja aizņemtajai platībai.

Vai var izveidot bioloģiski vērtīgu zālāju?

No atmatas vai veca sētā vai kultivētā zālāja bioloģiski daudzveidīgā vērtīgu zālāju izveidot var. Tam gan vajadzīgs ne tikai laiks un regulāra pļaušana vai gānīšana, jo nereti pat pāris gadu desmitu ir par maz, lai pieneņu un kamolzāles vietā parādītos krāsainis puķu paklājs. Ja tuvumā ir īstas pļavas, tad, visticamāk, tas notiks ārāk. Ja agrākā izmantošana bijusi ļoti intensīva un ilgstoša, augsnē sablīvējusies, ar pāris gadu desmitiem būs par maz. Šo procesu var paātrināt ar īpašām metodēm, sējot sēklu maišījumus, izmantojot velēnas fragmentus. Taču tas prasa zināšanas un tāpēc bez speciālista konsultācijas būs grūti iztikt. Atjaunojot apsaimniekošanu aizaugušās vērtīgo zālāju platības, rezultāts būs jau pēc pāris gadiem - pļavu sugas ātri novērtēs iespēju lauties saules gaismai un vēja spēkam.

Tāpēc galvenais ir saprast un novērtēt jau esošās bioloģiski vērtīgas pļavas. Par bioloģiski vērtīgu zālāju atjaunošanu atmatās un kultivētājās platībās nopietni var domāt tikai pēc tam, kad atjaunotas ar krūmiem aizaugušās.

Ko darīt ar vecu koku? Saglabāt!

■ MĀRTIŅŠ KALNIŅŠ,
Mag. biol., Dabas aizsardzības pārvalde

Daži ieteikumi, veco koku un tajos mītošo augu un dzīvnieku saglabāšanai:

1. Saglabāt iespējami neskartu koka sakņu zonu koka vainaga platībā, bet ne mazāk kā 3 metru rādiusā.

2. Iespējami mazāk apzāgēt koku, īpaši saudzējot resnākos (vairāk par 30 cm diametrā) zarus stumbra pamatdaļā līdz 4 m augstumam no zemes.

3. Saglabāt neskartu mikroklimatu koku dobumos, izvairīties no dobumu aizmūrēšanas, tīrišanas, piegrušošanas, paplašināšanas. Ja koka dobuma atvere ir uz augšu, var šo atveri nosegot ar jumtiņu, saglabājot vēdināšanas iespējas.

4. Klajumā izaugušos kokus pakāpeniski (bieza apauguma gadījumā 2-3 gadu laikā) atbrīvot no apkārt saaugušajiem kokiem un krūmiem, īpaši no tiem, kas ieauguši vecā koka vainagā. Tas nodrošinās gan kokam, gan vairākām dzīvnieku un augu sugām, piemēram, lapkoku praulgrauzīm vai gaismu mīlošām kērpju sugām, labvēligus apstākļus.

5. Ja koka stāvoklis tiešām apdraud cilvēku veselību un dzīvību, ēku un būvju ekspluatācijas drošību, ieteicama koka stumbra nostiprināšana, bīstamo zaru nozāgēšana līdz tādam garumam, lai zars nelūztu no savā svara; galotnes nozāgēšana pēc iespējas augstāk virs zemes vai virs augstākā dobuma.

6. Ja tomēr koks ir jānozāgē līdz pamatam, koka atliekas ar bezmugurkaulniekiem vai ciemtiem organismiem ir ar speciālistu palīdzību precīzi pārvietojamas uz citu sugām piemērotu vietu.

7. Dobumus, kuros tiek iekšā cilvēki vai kas tiek pie mēsloti, var aiztaisit ar stieplu sietu.

8. Par nozāgētiem vai nolūzušiem, bioloģiski veciem kokiem paziņojiet īpaši aizsargājamo dabus teritoriju administrācijai, Valsts vides dienesta reģionālajai vides pārvaldei vai Dabas aizsardzības pārvaldei.

MĀRTIŅA KALNIŅA FOTO
Kaņepju ozols Valkas rajona Jērcēnos. Virs nolūzušā ozola stumbra uzstādīts jumtiņš, lai novērstu nokrišņu ieklūšanu ozola stumbra.